

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

O'QUVCHILAR O'QISH SAVODXONLIGINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH USULLARI.

Ergasheva S.T.

*O'zbekiston milliy pedagogika universiteti o'qituvchisi,
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilar o'qish savodxonligini innovatsion yondashuv asosida rivojlantirish usullari yoritilgan. Muallif o'qish savodxonligining mohiyatini, o'quvchilarning matndan ma'no hosil qilish, mazmunni idrok etish, xulosa chiqarish, matnni hayotiy tajriba bilan bog'lash kabi bosqichlarini ilmiy tahlil qiladi. O'qituvchining bu jarayondagi faol roli, o'qish jarayonida ifodali o'qish, tahlil qilish, mustaqil fikrlashni shakllantirishning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Maqolada PIRLS xalqaro baholash tizimi talablariga muvofiq o'qish savodxonligini rivojlantirishda qo'llaniladigan innovatsion metodlar va psixolingvistik mexanizmlar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, innovatsion yondashuv, matnni tushunish, psixolingvistika, boshlang'ich ta'lim, ifodali o'qish, PIRLS, metodik faoliyat.

O'qish savodxonligiga o'rgatishning pirovard maqsadi o'quvchilarning matndan ma'no hosil qilishlari hisoblanadi. Ya'ni o'quvchilar o'qish asnosida ochiq tushuntirilmagan g'oyalar yoki ma'lumotlarga nisbatan yangi ma'no, xulosalar va tushunishlarni paydo qilishlari lozim bo'ladi.

Aslida ham yaratilgan matnlar, qaysi janr yoki turga oid bo'lmasin, matnni o'qish jarayonida o'quvchi o'zi uchun undan aniq xulosa chiqarish maqsadida yaratilgan bo'ladi. O'quvchi matndagi shu ma'no, mazmun va xulosani to'lig'icha anglab olishi bir necha komponentlarga bog'liq bo'lib, mana shu o'rinda o'qituvchining faolligi muhim ahamiyat kasb etadi. O'qishdagi qiyinchiliklar tufayli o'quvchilar o'qishga nisbatan doimiy sust munosabatda bo'lishadi, bu esa shaxsning umumiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Bunday vaziyatda o'qish uchun alohida e'tibor va nazorat zarurdir. Hamma o'quvchilarda o'qish ko'nikmasi shakllanadi, lekin hammasida ham uqib, tushunish ko'nikmasi bir xil tarkib topmaydi. Bu esa, o'quvchilarni o'qish va matnni tushunishga o'rgatishning samarali metod va vositalarini oqilona tanlash katta ahamiyatga egaligini ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinfda olib boriladigan darslarni o'qish savodxonligiga erishmasdan tasavvur qilish qiyin. O'quvchilar nimani o'qiyotganlarini bilishlari, o'qiganlarini to'g'ri tushunishlari, ma'nosini anglay olishlari, o'qish davomida olgan axborot va ma'lumotlarni shaxsiy hayotlarida yoki keyingi bosqichdagi bilimlarni egallashida foydalana olishni bilishlari kerak.

Maktabga ilk qadam qo'ygan o'quvchi savod chiqarish mashg'ulotlarini harflarni o'qish ya'ni, ularni bo'g'inga, bo'g'inlarni so'zlarga qo'shishdan boshlaydilar. Maktabda bu jarayon uzlukiz va to'xtovsiz davom etmaydi shu bilan birga maqsadga erishish yo'lida

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

yetarlicha natijani ham berolmaydi. Bilim zinapoyasidan asta sekinlik bilan yuqorilab borish, insonlarning global bilim tizimiga kirib borishi uchun o'qish savodxonligi asos bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishda asosiy yo'nalishlarni quyidagicha amalga oshirish maqsadga muvofiq:

o'qish savodxonligi darslarini to'g'ri tashkil qilish, o'quvchilarning o'qish savodxonligini yuqori darajada olib chiqish, har qanday matnni o'qiganda undan zavqlanib, o'zining bo'sh vaqtini faqat o'qish mashg'ulotlari bilan band qilishga o'rgatish;

umumiy madaniyatini oshirib borish, uni qiziqarli suhbatdoshga aylantirish, tengqurlari va kattalar orasida ahamiyatini oshirish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarning o'quvchilarga o'qishni o'rgatish, ularning o'qish savodxonligini rivojlantirish, matnlarni o'qib ularni tushunish, matn mazmunidan shakllarni ajrata olishi juda katta aqliy mehnat talab etadi. Buni quyidagilarda ko'rish mumkin:

matnda berilgan ma'lumotlar umumiy ko'rinishda qabul qilinadi;

xulosalar matnning umumiy ma'nosidan kelib chiqib chiqariladi;

matndagi axborotlarning o'ziga xos bo'limlari, elementlari, jumalari va so'zlari ajratiladi;

matnning to'liq mazmuni, alohida ajratilgan elementlariga baho beriladi, bayon qilingan uslubi va shakli, eng asosiysi tilning go'zalligiga alohida e'tibor qaratiladi;

matnni qay darajada tushunganligi yuzasidan savollar beriladi va matn bo'yicha berilgan savollarga javob beriladi.

O'quvchi bu bilim va ko'nikmalarni maktabda o'qish jarayonida bosqichma-bosqich egallab boradi. O'qish savodxonligining asosiy poydevorini o'quvchi o'qishning ilk davrida qo'ygan bo'ladi. O'quvchi ularni egallamy turib ta'limning keyingi bosqichiga o'tishi qiyin kechadi.

O'qish savodxonligining yuqori darajasiga erishgan o'quvchi o'qituvchining ko'magisiz matndagi ma'lumotlarni mustaqil tarzda qabul qila oladi va o'zlashtiradi. Bu darajaga erishgan o'quvchilar badiiy matnlarga baho bera oladi. O'qiganlari asosida o'zlashtirgan ma'lumotlaridan shaxsiy hayotidagi turli vaziyatlarda to'g'ri foydalana olishni o'rganadi.

O'quvchilarni o'qishga qiziqtirish va ularning o'qish savodxonligini rivojlantirish boshlang'ich sinf o'qituvchilarining eng asosiy va muhim vazifasi hisoblanadi. O'qish uchun adabiyotlarni o'quvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib, turlicha shakl, mavzular va har-xil yo'nalishdagi matnlarni o'qishini tavsiya berish ham muhim vazifalardan biri sanaladi. O'quvchilarga qanday kitoblar yaqin ekanligini o'qituvchi aniqlab berishi, ularga bu bo'yicha yordamlashishi lozim. Ular yoqtiradigan boshqa adabiyotlarni ham tavsiya qilish kerak. Kitob o'quvchilarining qiziqishi va didida yillar davomida o'zgarishlar kuzatilib turadi. Ilk o'qish davridayoq to'g'ri berilgan ta'lim-tarbiya va o'qishga bo'lgan qiziqishi yuqori bo'lgan o'quvchilarda bu jarayon o'zgormaydi. Har qanday matnni o'rganishda, o'quvchilar tushunib olishlari uchun mukammal tahlildan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

o'tkazilishi lozim. O'qib tushunish jarayoni qog'ozdagi harflardan tashkil topgan so'zlardan ma'no chiqarish, ma'no yasash va xulosalar paydo qilish jarayonidir.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori. — Toshkent, 2019.
2. Hasanboeva O., Ochilov M., To'raqulova Sh. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Yo'ldoshev J.G., Hasanov A.A. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.

